

אליהו בצרפת אל מול האלמנה

מחבר: אלחנן סמט

מלכים א יז, ח-טז

תוכן המאמר:

1. השוואת פסוקה זו לקודמתה
2. האריכות בתיאור מעשי אליהו בצרפת ומשמעותה
3. המשך הוויכוח עם אליהו
4. בקשתו של אליהו מן האלמנה וסירובה - הבושה והתוכחה
5. פתרונו של אליהו בגוזרו על נס מביא להמשך הוויכוח
6. השפעת המפגש עם האלמנה על אליהו
7. מבנה הפסקה ומשמעותו

1. השוואת פסוקה זו לקודמתה

בפסוקה זו שני חלקים, המקבילים לשני חלקיה הראשונים של קודמתה: בפסוקים ח-ט - צו ה' לאליהו (המקביל לפסוקים ב-ד), ובפסוקים י-טז - קיומו (המקביל לפסוקים ה-ז). לחלק השלישי שבפסקה הקודמת, התייבשות הנחל (פסוק ז), המהווה את הסיום המשברי של השהייה בנחל כרית ואת ההכנה לצו ה' החדש - אין הקבלה באירוע בצרפת. סיומה של הפסקה הוא דווקא במה שנראה כפתרון חיובי-סימביוטי: האלמנה ובנה ניצלו ממוות ברעב בזכותו של אליהו, אליהו זכה בביתו במקום בטוח לשבת בו ולמצוא בו את כלכלתו ורק עם ישראל ממשך להיאנק מחמת הבצורת ההולכת ומחמירה ככל שנמשך הזמן. אולם בסיומו של האירוע נרמז כי גם הוא עתיד להסתיים במשבר, והפתרון שהושג בו לא יימשך כך לאורך זמן:

טו ותאכל הוא [היא קרי] והיא [והוא קרי] וביבה ימים.

כמו בפסקה הקודמת, אף כאן משמעות המלה 'ימים' היא שנה. ואם כן, נאמר כאן כי שהייתו של אליהו בבית האלמנה בצרפת נמשכה שנה, כמו שהייתו בנחל כרית. והקורא שואל עצמו: מדוע רק שנה? מה אירע בסופה של אותה שנה, שמנע את המשך הפתרון הנראה כאידיאלי? מהי המקבילה בפסקה שלנו ל"ויהי מקץ ימים וייבש הנחל..." שבפסקה הקודמת? התשובה לשאלות אלו מצויה בפסקה השלישית. שם מצוי הסיום המשברי לשהייתו של אליהו בבית האלמנה הצרפית, עם מות בנה. אלא שראוי אותו 'משבר' לפסקה בפני עצמה, ופתרונו של המשבר ההוא יובילנו לכיוון חדש בסיפור כולו (והדברים יידונו בעיון הבא שיוקדש לפסקה השלישית הזו).

קיים דמיון רב בין האירוע הקודם ('בנחל כרית') לבין האירוע שלנו. לשניהם נושא משותף: כיצד נמצאה לאליהו האפשרות להתקיים בשנות הבצורת הרחק מבני עמו. בשניהם מצווה ה' על אליהו לאן עליו להרחיק, ובשניהם הוא מודיע לו באיזו דרך ימצא את מחייתו באותו המקום שנצטווה ללכת אליו. הבה נשווה את שני צווי ה' הללו:

צו ה' השני	ח	צו ה' הראשון
וַיְהִי דְבַר ה' אֵלָיו		ב וַיְהִי דְבַר ה' אֵלָיו לֵאמֹר .
		לֵאמֹר .
קוּם לךְ	ט	ג לךְ מִזֶּה וּפְנִית לךְ קִדְמָה .
צָרְפֶּתָה		וּנְסַתְרֶת בְּנַחַל כְּרִית
אֲשֶׁר לְצִידוֹן וַיִּשְׁבֶּתָּ		אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הַיַּרְדֵּן .
		שָׁם
		ד וַהֲיֵהמֵהנַחַל תִּשְׁתֶּה
הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה		וְאֶת הָעֹרְבִים צִוִּיתִי לְכַלְכֶּלְךָ שָׁם.
		אַלמָנָה לְכַלְכֶּלְךָ . [1]

אף במעשיו של אליהו בעקבות צו ה' אליו, ישנם קווי דמיון אחדים: בשני האירועים הוא מקיים את מה שנצטווה בו, וה' מקיים לו את שהבטיחו. הדמיון הכללי הזה בין תיאורי שני האירועים בא לידי ביטוי בסדרת מילים מרכזיות החוזרות בשניהם. צירוף המילים הללו משרטט את מהלכו של כל אחד מן האירועים הללו, ואת הבעיות הנידונות בו:

- א. 'דבר ה' חוזר פעמיים בכל פסקה (פסוקים ב, ה בנחל כרית; ח, ט בצרפת).
- ב. הפועל 'הלך' חוזר שלוש פעמים בפסקה הראשונה (ג, ה) וארבע פעמים אצלנו: פעמיים ביחס לאליהו (ט, י) ופעמיים ביחס לאלמנה (יא, טו).
- ג. הפועל 'שתה' מופיע בשני האירועים (ד, ו; י).
- ד. השם 'לחם' מופיע פעמיים בפסקה הראשונה (ו) ופעם אחת בשנייה (יא), אולם בהמשכה אנו מוצאים עוד 'מעוג' (יב), 'עגה קטנה' (יג).
- ה. הצירוף 'צויתי לכלכלך שם' חוזר בשתי הפסקאות: בראשונה - ביחס לעורבים (ד); ובשנייה - ביחס לאלמנה (ט).
- ו. משך הזמן של כל אחד משני האירועים הוא 'ימים' - שנה (ז; טו).
- ז. השם 'גשם' מופיע פעם אחת בכל פסקה (ז; יד).

על כל אלו יש להוסיף, כי בשני האירועים שתיית המים נעשית בדרך הטבע, ואילו אכילתו של אליהו נעשית בדרך נס, באמצעות שליח הפועל על פי ציווי אלוהי.

לאחר כל ההשוואות הללו, עלינו לבחון אף את המבדיל בין שני האירועים, שכן דווקא המיוחד שבכל אירוע הוא המגדיר את נושאו הספציפי.

2. האריכות בתיאור מעשי אליהו בצרפת ומשמעותה

בולט לעין חוסר השוויון באורכם של שני הקטעים המתארים את מעשיו של אליהו בכל אחת מן הפסקאות: בנחל כרית התיאור משתרע על פני שני פסוקים (ה-ו), בעוד שבצרפת מתוארים מעשיו של אליהו על פני שבעה פסוקים (י-טז). [2] ממה נובע הבדל זה?

ההבדל שבין שני התיאורים נובע מן ההבדל בין השליחים שנועדו לכלכל את אליהו בכל אחד מהאירועים. בנחל כרית העורבים הם שְׂמָצִיִּים

לכלכל את אליהו, והם עושים זאת בלא כל דיון. בשליחות זו עצמה של העורבים, מונח הנס שבפסקה הראשונה, שהרי אין דרכם של עורבים לוותר על מזונם החטוף, דרך קבע פעמיים בכל יום. אליהו אינו מעורב כלל בנס, אלא רק נהנה מפרותיו.

שונה הדבר בפסקה השנייה: כאן, אישה אלמנה היא המצויה לכלכל את אליהו, [3] וביחס אליה הדברים אינם כה פשוטים. קודם כול על אליהו לזהות את האישה האמורה לכלכלו בצו ה', [4] וגם לאחר איתורה מתברר, שאפילו למחייתה שלה עצמה אין לה די אוכל. בקושי זה בהבנת דבר ה' כי ציווה אישה אלמנה לכלכלו, נתקל אליהו עצמו, מיד לאחר בקשתו ממנה פת לחם:

יב ותאמר: חי ה' אלהיך אם יש לי מעוג
כי אם מלא כף קמח בפד ומעט שמן בצפחת
והנני מקששת שנים עצים ובאתי ועשיתיהו לי ולבני ואכלגהו
ומתנו.

כיצד יתקיים אפוא מה שהובטח לו ביחס לאישה זו: "הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך"?

דבר זה מבאר רד"ק:

כיון שראה אליהו כי לא היה לאלמנה במה תחיה היא עצמה, כל שכן שתכללהו, ידע כי מה שאמר לו האל "צויתי שם" - על ידי נס הוא, שאמר שיצוה דברו וברכתו בבית האלמנה, שתוכל לכלכלו. לפיכך אמר לה (יד) "כה אמר ה' אלהי ישראל פד הקמח לא תקלה וצפחת השמן לא תקסר". [5]

נמצא, כי כל האריכות בתיאור מעשיו של אליהו בצרפת (כחמשה פסוקים מתוך השבעה), נובעת מן הצורך לזהות, ראשית לכול, את השליח האנושי - את האלמנה, ולהכיר את הבעיה המונעת ממנה לקיים את שליחותה, ולאחר מכן, להתגבר על בעיה זו הן במישור הסובייקטיבי (להביא את האלמנה להסכים לתביעת אליהו) והן במישור האובייקטיבי (על ידי עצם הנס).

ההבדל הזה בין שני סוגי השליחים - העורבים והאלמנה - אינו משפיע רק על אריכות התיאור של מעשי אליהו אצלנו. הוא משפיע גם על אופיו של הנס כאן, שהוא שונה מאוד מן הנס שסופר עליו בפסקה הקודמת. בשתי הפסקאות אמנם קשור הנס במזונותיו של אליהו, אך הבדל גדול יש בין שני הנסים. בפסקה הראשונה הנס הוא בעצם השליחות, כלומר בכך שהעורבים מביאים את מזונו של אליהו, ואילו במזון עצמו - אין כל נס. הוא נחטף על ידי העורבים בדרך הטבע משולחנו של מאן דהו (כדרכם של עורבים, לחטוף מזון מכל הבא למקורם). כפי שכבר אמרנו, אליהו אינו שותף בנס העורבים כל עיקר. לעומת זאת, בפסקה השנייה, השליחות נעשית בדרך הטבע, מתוך הסכמתה של אלמנה ענייה לחלוק את פת לחמה עם אורח זר. ורק כדי לאפשר לאלמנה להסכים לכך, וכדי שיהא לנכונותה זו על מה לחול, נאלץ אליהו לגזור על קיומו של נס במזון שממנו הוא עתיד להתפרנס ביחד עם האלמנה ועם בנה.

ועוד הבדל בין שני הנסים: בפסקה הראשונה ניתן המזון לאליהו בשפע: "לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב", ואילו בפסקה השנייה, 'עוגה

קטנה' המספקת בקושי לסעודתם של שניים (והיא עשויה מכף קמח אחת ומעט שמן), אמורה לספק פעם אחת ביום את סעודתם הדלה של שלושה במשך כל אותה שנה.

מה משמעותם של הבדלים אלו מבחינת כוונת הסיפור שלנו? במה הם תורמים לעיצוב משמעותו המיוחדת?

כדי לענות על שאלה זו יש לשאול שאלה מקדימה: האם הכרח הוא שכך תתגשם התכנית האלוהית ביחס לשהייתו של אליהו בצרפת? האם הקשיים המתגלים בצרפת הם פועל יוצא הכרחי מן המעבר שעובר אליהו מנחל כרית ומשליחותם של העורבים לכלכלו שם, למקום יישוב כצרפת ולשליחותה של האלמנה שם? לא דווקא. אם נושאו של סיפורנו הוא כיצד נמצא פתרון מחיה לאליהו כדי שיוכל לשבת הרחק ממרכז הממלכה ולמצוא את מחייתו בעת הבצורת, היינו מצפים לסדר התרחשויות אחר בפסקה שלנו, פשוט יותר: ה' שולח את אליהו לצרפת ומודיעו כי שם ציווה על אישה אלמנה לכלכלו (ככל האמור בפסוקים ח-ט). בכניסתו לצרפת הייתה מקבלת את פניו **אלמנה אמידה** ומזמינה אותו לסעוד עמה בביתה. אליהו היה מקבל את ההזמנה ונשאר בביתה שנה שלמה, כאשר כל כלכלתו עליה. תיאור כזה היה קצר בהרבה, ומקביל כמעט בכול לתיאור האירועים בנחל כרית. את חסרון הנס בסדר התרחשויות זה אפשר היה למלא בכך שאליהו היה מברך את האלמנה שרכושה לא יחסר אף בשנת הבצורת, ואכן האלמנה הייתה נשאת בעושרה, והכנסת האורחים שהייתה נוהגת באליהו לא הייתה גורעת מרכושה דבר.

הוזה אומר: הבעיות שעמן אליהו מתמודד בסיפורנו - הצורך לזהות את האלמנה ולשכנעה למלא את שליחותה - אינן נובעות באופן ישיר מן המעבר משלוחי כלכלה שהם עופות, לשליח כלכלה אנושי. הן נובעות מכך שהשליח הנשלח לאליהו נראה לכאורה כבלתי מתאים לתפקידו, ועל כן נוצר הצורך לפעול בדרכים שונות כדי להתאימו לתפקידו. נראה שמשמעותו של הסיפור תלויה בשאלה הבאה: מדוע נשלחה דווקא אלמנה ענייה זו לבצע את שליחות כלכלתו של אליהו? נדמה כאילו הטילה ההשגחה את התפקיד על האדם הלא מתאים, כדי שהסיפור יסתבך ויתארך. נראה אפוא שיש לחתור להגדיר היטב את נושא הפסקה על אודות שהיית אליהו בצרפת.

3. המשך הוויכוח עם אליהו

בעת שעסקנו באירוע הקודם - אליהו בנחל כרית - ראינו את דברי הפרשנים הרואים במעשים המסופרים שם מעשי פולמוס עם שבעות של אליהו, אשר מגמתם להשיב את הנביא משבועתו. ראש וראשון לכולם הוא רש"י, הרואה בהתייבשות נחל כרית ובצו ה' לאליהו להרחיק לצרפת, לקח לנביא:

כדי שידע צורך הגשמים ויטריח לגלות, שהיה קשה בעיני הקב"ה שישראל שרוין ברעב.

רש"י רואה בעצם הליכתו של אליהו מנחל כרית לצרפת אשר לצידו, הטרחה לאליהו, הגלייתו למקום זר ורחוק, ובכך ביטוי למורת רוח אלוהית ולניסיון להשיב את אליהו משבועתו. האם גם **בהמשך** סיפורנו, באירועים שבצרפת עצמה, ניתן למצוא סימוכין לתפיסה פרשנית זו, כי ה' מנהל ויכוח עם אליהו, וכל מאורעותיו אינם אלא ביטוי לטיעונים שמשמיע ה' כנגדו?

גם בזאת שווה הפסקה שלנו לפסקה הקודמת: הפרשנים שתפסו את מאורעותיו של אליהו בפסקה הקודמת כוויכוח בין ה' לבין נביאו, רואים גם בפסקה שלנו המשך לאותו ויכוח. אולם הפעם שונים הטיעונים ושונה ה'טקטיקה האלוהית' ביחס לאליהו.

פרשן בן דורו של ר' שמואל לניאדו (בעל כלי יקר), ר' משה אלשיך, בפירושו 'מראות הצבאות', כתב כבר באשר לפסקה הקודמת כי בפרטי הסיפור "רמז לו יתברך לאליהו... טענות שהיה לו (- לאליהו) להאריך (- להיות סבלן), עם היות כי לקדש שמו יתברך כיון". [6] על סיום האירוע בנחל כרית הוא כותב:

הנה הוא יתברך רצה להקים דבר עבדו לבלתי תת מטר כי אם לפי דברו, אך היה חפץ ה' [כי] לא יאריך אליהו עוד מלשאול מטר מאת ה' וירמוז לו... הרמזים הנאמרים בכלכל אותו על ידי העורבים בנחל כרית. ובקנאתו על כבוד ה' צבאות, לא שאל [אליהו מטר מאת ה']. לכן רמז עוד ביבושת הנחל וחסרו לו מים לשתות והוצרך להטלטל, **למען יתן אל לבו כי כן כמה עניינים ואביונים יבקשו מים ואין.**

את הסיום המשברי של הסיפור הקודם רואה ר"מ אלשיך כלימוד לקח לאליהו על גורלם של העניינים והאביונים הנאלצים אף הם כמותו להיטלטל בבקשת מים. [7] והוא רומז לדברי הנביא (ישעיה מ"א, יז-יח):

הַעֲנִיִּים וְהָאֲבִיּוֹנִים	לְשׁוֹנָם בְּצִמָּא נִשְׁתָּה
מְבַקְשִׁים מַיִם וְאֵין	אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא אֶעֱזָבָם.
אֲנִי ה' אֶעֱנֶם	וּבְתוֹךְ בְּקָעוֹת מַעֲיָנוֹת
אֶפְתַּח עַל שְׁפִיִּים נְהָרוֹת	וְאֶרְצֶיָּה לְמוֹצְאֵי מַיִם.
אָשִׁים מִדְּבַר לְאֶגְמוֹת מַיִם	

ובכן, האם ידבק הנביא במידת בוראו, ויסכים להשיב ארץ צייה להיות למוצאי מים?

ועם כל זה לא שב מקנאתו, כי גדול קנאת ה'. על כן 'אלהינו מרחם' ציוהו ללכת צרפתה אשר לצידון. וקרוב לשמוע שגם בזה רמז לו שכבר נצרפו ישראל בעניין צידה שחסרה מהם עד כה, [8] אך עיקר העניין הוא למען יראה במקום ההוא צרת אלמנה ויתום אשר הוא יתברך מרחמם ומזהיר על עינויים (שמות כ"א, כב), שאלמלא הוא, מתו גם שניהם, כדברה אליו "וְעִשְׂתִּיהוּ לִי וְלִבְנֵי וְאֶכְלֶנְהוּ וְנָמְתָנוּ". ומהם יראה כי כמה וכמה כיוצא בהם בכל המון ישראל אשר יתמו ברעב ללחם, באופן שטוב הוא [כי] יבקש עליהם רחמים ויהי טל ומטר לפי דברו. ושם יראה, כי אף גם הוא, על ידי זכות אשה אלמנה על דרך נס מתפרנס, מה עשו זולתו? וזהו "הֲנֵה צִוִּיתִי שֵׁם אִשָּׁה אֶלְמָנָה לְכַלְפֶּלֶף".

עתה מתברר מהו נושאו של תיאור האירועים בצרפת: יש בו דרך חדשה בוויכוח המתנהל עם אליהו. הפתרון 'הטכני' שנועד למצוא לאליהו מקום ישיבה חדש שבו ימצא את כלכלתו, אינו אלא מסגרת להפגישו בדרך בלתי אמצעית עם מצוקת הרעב של הנחשלים ביותר בחברה: אלמנה ויתום. שמא מפגש זה ילמד את אליהו על גודל הסבל שהביא על בני עמו, ומן הדוגמה הפרטית ילמד הנביא על המצב הכללי "כי כמה וכמה כיוצא בהם" - אלמנות ויתומים ושאר עניינים מרודים "אשר יתמו ברעב ללחם". שמא על ידי מפגש זה יתרכך לבו והוא "יבקש עליהם רחמים ויהי טל ומטר לפי דברו".

השאלה ששאלנו בסוף הסעיף הקודם בעיון זה, בדבר מטרת הסתבכות העלילה בצרפת והתארכותה, עקב הטלת התפקיד לכלכל את אליהו דווקא על אלמנה ענייה שאינה מסוגלת לעשות כן, מצאה עתה את פתרונה הפשוט: הגדרה חדשה של נושא הפסקה כהמשך הוויכוח שמנהל ה' עם אליהו, ויכוח שהחל עוד בנחל כרית, מחייבת את הפגשת אליהו דווקא עם אלמנה ענייה, שהיא ובנה היתום עומדים למות ברעב. דווקא הם נתמנו על ידי ההשגחה לכלכל את אליהו, כדי שיינוכח בסבלם, ושיהא סבל זה נוגע ישירות אליו.

נמצא, כי במעבר מנחל כרית לצרפת יש שינוי בדרך הוויכוח שמנהל ה' עם אליהו. בנחל כרית נבחנה עמדתו של אליהו בנוגע לשאלה האם הוא מוכן לפרוש מחברת בני עמו ומן הגורל המר שהביא עליהם. אולם כאשר דרך זו לא הועילה ואליהו לא שב בו משבועתו ומקנאתו לה', ועם התארכות הבצורת וכניסתה לשנה השנייה, כשהיא נותנת את אותותיה תחילה בקרב הנחשלים בחברה, אז משתנה הטקטיקה בוויכוח עם אליהו, ומתהפכת לקצה השני: עתה יחווה אליהו חוויה הפוכה מזו שהייתה לו בנחל כרית. הוא נשלח לחיות בין בני אדם, בקרב עיר שענייה מוכי רעב הם. הוא יאלץ לחיות בביתה של אלמנה המפרנסת בקושי את בנה היתום, ואשר היא ובנה עומדים כל יום למות מרעב. את סעודתם הדלה, סעודה שאינה מספקת לבעליה, [9] יחלוק אף אליהו מעתה, פעם אחת ביום, ויחד עם השניים הללו, ירעב גם הוא. חייהם של השלושה ימשכו מעתה על סף הרעב והכיליון, ויהיו תלויים יום יום בנס, אשר יותיר להם תמיד כף קמח ומעט שמן, לסעודת העניים היומית הדלה של מחר. [10]

לפי האמור, מטרת טלטולו של אליהו לצרפת, אינה רק על מנת להפגישו עם האלמנה, אלא יותר מכך: לשתף אותו עצמו בסבל הרעב. אליהו עצמו חווה את חוויית המחסור בשבתו בבית האלמנה שנה תמימה. זהו פשר הירידה הדרסטית ב'רמת החיים' שזומנה לאליהו, מנחל כרית על סעודות הלחם והבשר פעמיים ביום, עד לצרפת ולסעודת העניים החד-יומית שאותה צריך אליהו לחלוק עם האלמנה המארחת אותו ועם בנה.

4. בקשתו של אליהו מן האלמנה וסירובה - הבושה

והתוכחה

נשרטט עתה את הקווים המדויקים של החוויה הכפולה אשר זומנה לאליהו לראשונה בשערי צרפת: חוויית המחסור האישי שהוא חש בה לראשונה, וחוויית המפגש הבלתי אמצעי עם מחסורם של אלמנה ויתום העומדים למות מפני זלעפות הרעב.

ממראה האלמנה וממעשיה שהתגלו לאליהו מייד בבואו אל פתח העיר, יכול היה אליהו להסיק דווקא כי יש לאלמנה זו דבר מאכל. שאם לא כן, מדוע היא מקוששת עצים להסקה? אין זאת אלא על מנת לאפות באמצעותם את לחמה. בכל זאת, אין הוא מבקש ממנה מייד: "לִקְחִי נָא לִי פֶתַח לְחֵם בְּיָדְךָ" אלא מקדים ומבקש:

קְחִי נָא לִי מְעֵט מֵיָם בְּפִלִי וְאֶשְׁתֶּה.

רק לאחר היענותה לבקשתו זו (וכנראה עוד בטרם קיימה זאת בפועל) הוא תוכף לה את בקשתו הגדולה יותר, לפת לחם. מדוע נהג כך?

נראית תשובת ר"מ אלשיך על כר[11]:

... **בוש אליהו להתחיל בשאלת לחם**, כי היה יקר בימים ההם. על כן התחיל במים לשתות, וגם זה מעט ["קחי נא לי מעט מים"], וכאשר "ותלך לקחת" המים "ויקרא אליה ויאמר: לקחי נא לי פת לחם בידך", כלומר: מים בלא לחם תחילה - נסיב ליבא (-) מזיק ללב), לכן לקחי נא עתה תחילה פת לחם בידך - קודם שאתה. [12]

נמצא, לפי דברי ר"מ אלשיך, כי בסדרו את בקשותיו מן האלמנה כפי שסידר, חש אליהו לראשונה את חוויית המחסור ואת הבושה הכרוכה בו. הוא חש את מה שחש כל מי שירד מנכסיו ונאלץ לפשוט יד. אולם גדולה עוד יותר הבושה של מי שנאלץ לבקש מתנה מאלמנה דלה, שספק אם תוכל לתת לו. על כן, מתוך רתיעה, הוא מתחיל לשאול את מה שבוטח הוא כי יש בידה לתת לו: מעט מים בכלי.

בושתו וזהירותו של אליהו, שלא לבקש מן האלמנה מייד בתחילה מצרך כה יקר כפת לחם, לא הועילו לו. כאשר העז סוף סוף לבטא את בקשתו בפירוש: "לקחי נא לי פת לחם בידך", נתקל אליהו בנאום סירוב נרגש של האלמנה, נאום שלכמותו בוודאי לא ציפה:

**יב ותאמר: חי ה' אלהיך אם יש לי מעוג
כי אם מלא כף קמח בפד ומעט שמן בצפחת
והנני מקששת שנים עצים ובאתי ועשיתיהו לי ולבני ואכלנהו
ומתנו.**

האלמנה אינה יודעת מי הוא זה העומד לפניה, ואינה מעלה על דעתה כי הוא האיש האחראי לסבלה ולמחסורה האיום. אולם אליהו, המודע לאחריותו לכך, שומע בנאום זה כתב קטרוג חריף כנגדו. תורמת לכך במיוחד, שבועתה של האלמנה בפתח נאומה. הקורא הרגיש נזכר, ללא ספק כמו אליהו עצמו, בשבועתו של אליהו לפני אחאב. הבה נשווה ביניהן:

שבועת האלמנה	שבועת אליהו
יב חי ה' אלהיך	א חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתני
לפניו	
אם ישלי מעוג	אם יהיה השנים האלה טל ומטר
כי אם מלא כף קמח...	כי אם לפי דברי.

כפי שאלהו מדגיש את קרבתו המיוחדת לה' שבשמו הוא נשבע, כך גם האלמנה מדגישה בשבועתה את קרבתו של אליהו אל ה' שבשמו היא נשבעת. זאת עשתה בוודאי, מחמת שהכירה באליהו כי איש אלוהים הוא. אף המשך דברי האלמנה בשבועתה, דומה במבנהו להמשך שבועתו של אליהו. זיקה לשונית זו בין שתי השבועות, נועדה לרמוז לאליהו, ולנו הקוראים, כי שבועתו של אליהו היא שגרמה לשבועתה של האלמנה. דברו של אליהו המונע טל ומטר מן הארץ, הוא שמביא לדברה של האלמנה הרעבה "ואכלנהו ומתנו".

אליהו מצוי עתה בקונפליקט כפול: במישור הגלוי הוא מצוי בקונפליקט עם האלמנה: בקשתו ממנה נתקלה בסירוב מוצדק. חייה וחיי בנה קודמים לחייו של ה'לך זר, אף אם גם הלה הנו עני מרוד הרעב לפת לחם. [13] את סירובה היא מנמקת בנאום נרגש ותקיף, ובכך היא משמשת מבלי דעת שלוחה של הקב"ה. אולם שליחותה עתה אינה

לכלכל את אליהו כפי שהלה הובטח, אלא לרמוז לו בבלי דעת, כי עליו מוטלת האחריות למצבה העגום.

וכאן מצוי הקונפליקט השני, הנסתר, בין אליהו לבין ה': כיצד ניתן ליישב את הסתירה בין הבטחת ה' ששלחו הנה: "הֲנֵה צִיְיִתִי שֵׁם אִשָּׁה אֶלְמָנָה לְכָל־כְּלָךְ", לבין סירובה המוצדק של אישה אלמנה זו למלא את תפקידה? ניתן לנסח זאת ביתר חומרה: כיצד ליישב את היותה של אלמנה זו ממלאת שליחות כפולה וסותרת: מחד - היא אמורה לכלכל את אליהו (ואינה יודעת זאת), ובכך לאפשר לאליהו להתמיד בעמדתו ביחס לבצורת, ומאידך - היא באה להוכיחו על המשך עמידתו על שבועתו ועל קנאתו לה' (ואף זאת בלא דעת), ולשם כך היא צריכה דווקא להימנע מלכלכלו.

אין זאת, אלא שכוונת ה' להעמיד את אליהו במבחן. הפתרון הפשוט לכל התסבוכת הזאת הוא בהשבת הטל והמטר אל האדמה בדברו של אליהו. אז תיפתר מצוקת האלמנה ובנה, ואליהו לא יזדקק יותר לחסדם של שליחים שונים שיכללוהו. אולם לכך עדיין אין אליהו מוכן, והדברים עוד עתידים להימשך זמן רב עד שיגיעו לפתרונם.

5. פתרוננו של אליהו בגוזרו על נס מביא להמשך הוויכוח

לעיל בסעיף 3 אמרנו, כי במעברו של אליהו מנחל כרית לצרפת, נשתנתה הטקטיקה בוויכוח שמנהל עמו ה'. בנחל כרית נבחנה פרישתו של אליהו מגורל עמו ומסבל הבצורת, ואילו בצרפת נבחנת דווקא שותפותו בסבל זה. אולם הבחנה זו, על שני מרכיביה, אינה מדויקת, כפי שנראה בהמשך עיון זה. כבר בנחל כרית החל אליהו לחוות את מוראות הבצורת, כאשר לנגד עיניו הלך הנחל והצטמק עד ליבושת המים שבו לחלוטין. תיאורנו תהליך מדכא זה בסופו של עיון ד. שם נפגש אליהו עם סבל הבצורת כפי שהוא ניכר בארץ עצמה, בנחליה, בצמחייתה ובחי שבה. דבר זה נוגע לאליהו עצמו, לא רק כמשקיף, אלא מחייב אותו לגלות ממקומו ולהיטלטל למקום רחוק כדי לשבת במקום שיש בו מים (כפי שפירש רש"י בפסוק ז את התייבשות נחל כרית). אלא שסבל הארץ מחמת הבצורת, וסבלו שלו כמי שנצרך להיטלטל בדרכים מחמתה לא הזיזו את אליהו מעמדתו, ומעתה זומן לו מפגש מזעזע יותר עם סבלות הבצורת, סבלם של בני אדם אומללים, אלמנה ויתום המייצגים רבים כמותם, העומדים למות ברעב. שמא חברתם של הללו תרכך את עמדת הנביא.

הליכתו של אליהו לצרפת ופגישתו עם האלמנה, זו הפגישה הכוללת את בקשתו המבוישת ממנה לקבלת פת לחם ואת סירובה הנחרץ להיענות לו, הופכת את אליהו לרגע לשותף לסבל הרעב, אך רק לרגע. אף בשערי צרפת, וכן במשך כל השנה שישב בעיר זו בבית האלמנה, נבחן עדיין אליהו, כמו בשנת ישיבתו בנחל כרית, ביכולתו לפרוש מגורל עמו, מגורלם של בני האדם הנמקים ברעב, [14] ובכך נמשך הוויכוח שאפיין את השנה שבה ישב אליהו בנחל כרית. במה דברים אמורים? ביכולתו של אליהו, שהיא מיוחדת לו ואך לו, לפתור את הקונפליקט שנקלע אליו, ואשר תואר בסוף הסעיף הקודם, בכך שהוא גוזר על נס:

יְדִי כִּי אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל :
כִּדְהֶקְמַח לֹא תִקְלָה וְצַפְחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תִחָסֵר...
וּתְלַךְ וּתַעֲשֶׂה כְדַבַּר אֱלֹהֵי:

ותאכל הוא [היא קרי] והיא [והוא קרי] וביתה ימים .
 טז פד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר...

ובכן: לא בביטול שבועתו ובהשבת הגשם לארץ פתר אליהו את הסתירה שנקלע אליה, אלא בנס מקומי ואישי שנועד לאפשר לאלמנה זו למלא את תפקידה לכלכל את אליהו. לא למען הצלתה והצלת בנה פעל אליהו, כי במה עדיפים אלו על פני אלמנות ויתומים אחרים ברחבי הארץ מוכת הבצורת, הרעבים אף הם? למען קיומו שלו פעל הנביא, שיהא כמובטח לו על ידי ה': "הנה צייתי שם אשה אלמנה לכלכלך". האלמנה אינה אלא מכשיר אשר נועד לספק לאליהו את כלכלתו. אלא שכיוון שדבר זה נתקל בקשיים אובייקטיביים בלתי צפויים, פועל אליהו לפתרוןם בדרך הנס.

לעיל (סעיף 2) ראינו שלדעת רד"ק עצם דבר ה' לאליהו שיהיה ניזון מן האלמנה כולל בתוכו הוראה לכך שאם יהיה צורך בכך יחולל אליהו נס בביתה. ואכן, הנס שגזר אליהו מתקיים "כדבר ה' אשר דבר ביד אליהו". אלא שדבר ה' זה עצמו, המודיע לאליהו במשתמע על האפשרות לגזור על נס שיאפשר את קיומו, לא נועד אלא כדי לבחון את נכונותו של אליהו להשתמש בנס זה. האם יבחר הנביא באורח חיים אשר ידגיש הדגשה מתמדת את עדיפותו על פני סביבתו? מבחינה זו דומה דבר ה' הזה לאליהו לדבר ה' שהנחהו אל נחל כרית ואל הקיום המתבדל של אליהו שם, אך ניכר הבדל בין שני דברי ה' הללו. ההבדל ביניהם הוא בכך, שכאן אין דבר ה' מנחהו **במפורש** לעצב לעצמו מסגרת חיים התלויה בנס שיבדילו מסביבתו, אלא הדבר נתון לבחירתו של אליהו. בבחורו בפתרון של עשיית נס, מתבלטת במעשיו של אליהו הדאגה לעצמו. דבר זה הבליט ר"מ אלשיך בסוף אותו קטע שהבאנו מפירושו בסעיף 3:

ושם (- בצרפת) יראה כי אף גם הוא, על ידי זכות אשה אלמנה
 על דרך נס מתפרנס, מה יעשו זולתו?

כלומר: מה יעשו אנשים זולת אליהו, שאין נס מגן על קיומם ברעב, והם מתים בו בעוניים?

היסוד האגוצנטרי בנס שמחולל אליהו לאלמנה הצרפית ניכר בהוראתו לה:

יג ויאמר אליה אליהו: אל תיראי באי עשי כדברך
 אף עשי לי משם עגה קטנה בראשנה והוצאת לי
 ולך ולבנך תעשי באחרונה.

מדוע דרש אליהו להקדים אותו לבעליהם של הקמח והשמן - האלמנה ובנה? [15] מסתברת תשובת רלב"ג:

הנה צוה לה אליהו זה, כי מפני כלכלה אותו יביא השם יתברך
 הברכה בקמח ההוא ובשמן, ואם תעשה לה ולבנה תחילה, וכלה
 הקמח והשמן בו.

רוצה לומר: אין האלמנה כשלעצמה ראויה לנס. רק בזכותו של אליהו ניצלו חייה וחיי בנה, והיא זכתה בנס רק על מנת שתוכל לכלכל את הנביא.

נראה כי סדר דברים זה, שבו אליהו מקבל ראשון את מנתו ורק אחר כך ניזונים האלמנה ובנה מן השאר, נהג כל אותה שנה. שהרי, כדברי

רלב"ג, בסדר דברים זה מותנה קיומו של הנס, וכיוון שהנס התמיד כל אותה שנה, אף על תנאו היה להתמיד. דבר זה רמוז ב**כתיב** של פסוק טו:

ותאכל הוא [היא קרי] והיא [והוא קרי] וביתה ימים.

על **כתיב** זה של פסוקנו אומר המדרש (שיר השירים רבה ב, טז):

ר' יהודה בר סימון אמר: וכי משלה אכל? והלא היא והוא משלו אכלו, דכתיב "ותאכל היא והוא" - "הוא והיא" כתיב.

אמנם **הקרי** "ותאכל היא והוא" מקיים התאמה בין הפועל, שהטייתו בנקבה, לבין הכינוי הרומז 'היא' ו"מנהג הלשון הוא כשזכר זכר ונקבה כאחד, יפול הלשון על הקודם (- הראשון), אם זכר ואם נקבה, והראשון הוא העיקר, לפיכך נזכר בראשונה" (רד"ק כאן, והוא מביא לכך דוגמאות). אך נראה שגם לפי **הכתיב** ("ותאכל הוא והיא") יש לומר שהטיית הפועל בנקבה כלפי האלמנה דווקא, באה להבליט את שכרה של האלמנה: כיוון שהאמינה בדברי הנביא ועשתה כדבריו ("ותלך ותעשה כדבר אליהו") זכתה **היא** לאכול כל אותה שנה בנס. רעיון זה מובע **בקרי** באופן יותר מודגש בכך שהיא הוקדמה לאליהו. [16] בביתה של האלמנה נבחן אליהו ביכולתו לסגל לעצמו פריבילגיה המבדילה אותו לטובה מבין כל האנשים החיים באותה עיר, והמבטיחה לו את קיומו. אף בחוג המצומצם שבו נתונים חיו, בבית האלמנה, מודגשת תדיר פריבילגיה זו: אליהו דורש, וכך גם נעשה הדבר, כי בכל סעודה הנערכת בבית זה מן הקמח והשמן שגזר על נס קיומם המתמיד, תינתן לו מנתו ראשונה, לפני האלמנה ולפני בנה היתום.

היוכל להתמיד ולחיות בדרך כה בעייתית, לראות מסביבו בני אדם הכלים מחמת הרעב, ולהבטיח את קיומו שלו על ידי הדגשה מתמדת של עדיפותו? שנה תמימה נמשך כך הדבר.

6. השפעת המפגש עם האלמנה על אליהו

שני השלבים בוויכוח המתמשך, זה שבנחל כרית וזה שבצרפת, לא הזיזו את אליהו מעמדו התקיפה. אך האם ניתן לזהות במעשיו ובדיבוריו של אליהו תגובה כל שהיא לניסיונות שהוא עובר? שמא תגובה של התנגדות ל'טיעונים' המופעלים כנגדו והתחזקות בעמדתו שלו, או אולי להיפך, תגובה של היסוס ורתיעה מעמדתו החד-משמעית.

בסופו של עיון ד2, הראינו כי בולט בכתוב חסרון תיאור אכילתו של אליהו מן הלחם והבשר שהביאו לו העורבים פעמיים בכל יום. שיערנו שם, כי משמעות הדבר היא שאליהו אכן הגיב על רמז הביקורת הזה, בסרבו 'לשתף פעולה' עם אורח החיים המוזר שנכפה עליו בשנת הבצורת הראשונה.

ומה בסיפורנו? האם גם בו ניתן להצביע על תגובה של אליהו למערכת הלחצים המורכבת הפועלת כנגדו? אין ספק בתשובת שאלה זו: אליהו מגלה סימנים של התרככות. אמנם אין הוא נסוג משבועתו, אולם הוא גם אינו נותר אדיש אל מול סבלה של האלמנה. דבר זה מתבטא כמה פעמים בדבריו של אליהו:

א. כבר בתחילת מפגשו עם האלמנה, כשהוא מהסס מלבקש ממנה

פת לחם, ומקדים לכך בקשת מעט מים "כי בוש אליהו להתחיל בשאלת לחם כי היה יקר", כדברי ר"מ אלשיך שהבאנו לעיל, ניכר חוסר ביטחון מועט בעמדתו של אליהו, לנוכח מצוקת הרעב שהוא נפגש עמה ואחראי לה.

ב. בתגובתו לדברי האלמנה שבפסוק יב, הבלטנו בסעיף הקודם את דרישתו הקשה של אליהו ממנה, להקדים אותו בסעודה הדלה. דרישה זו אמנם מתחייבת מן הצורך בנס, כהסבר רלב"ג שהבאנו שם, אך אין בכך להקהות את הרושם הקשה שיש בה. מה שבכל זאת מרכז את קשיות דרישתו של אליהו, הם דבריו שלו, שאותם הוא מקדים לדרישתו ממנה:

יג וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵלֶיהָ: אַל תִּירָאִי
בְּאֵי עֲשֵׂי כַדְבָּרְךָ אֲף עֲשֵׂי לִי מִשָּׁם...

דברי הרגעה אלו, הבאים אחר נאום הייאוש של האלמנה, מעידים על רגישותו של אליהו למצוקתה של האלמנה, ועל ניסיונו לרכז את דרישתו ממנה. לכך יש להוסיף את צמצום בקשתו - "עגה קטנה" (לעומת הבקשה הראשונה לפת לחם) - המעיד אף הוא על היותו מושפע מנאום האלמנה.

ג. כדי לשכנע את האלמנה לקיים את דרישתו ממנה, מסמיך אליהו הצהרה תקיפה בשם ה':

יד פִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
כִּדְהִקְמַח לֹא תִקְלָה וְצַפְחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תִחָסֵר
עַד יוֹם תֵּתֶן [תֵּת קִרְיָ] ה' גֶּשֶׁם עַל פְּנֵי הָאָדָמָה.

השורה האחרונה בדבריו של אליהו, מפתיעה ביותר: מדוע הוא מזכיר 'תאריך יעד' זה?

תשובת בעל המצודות - "כי אז אין צורך אל הנס" - אינה מבארת מילים אלה כל צורך. מניין לו לאליהו הוודאות כי ישיבתו בבית האלמנה תימשך עד סיום הבצורת? ומדוע תולה אליהו את ירידת הגשם בנתינתו על ידי ה'? והרי אליהו הוא שמחזיק את 'מפתח הגשמים', ועל פי דברו הם אמורים לשוב: "כי אם לפי דברי".

כמו במקרים רבים במקרא, מגלה לנו הכתיב משמעות חשובה להבנת הסיפור. [17] הכתיב בפסוק שלנו, חושף את המסתתר בנפש הדובר: 'תתן ה' גשם על פני האדמה' - זוהי כמעט בקשה שמבקש אליהו במובלע: 'אנא ה', יהי רצון כי תתן גשם על פני האדמה'. במלים אחרות: 'קח אתה את האחריות לירידת הגשמים, ופטור אותי מהחזקת מפתח הגשמים'.

במשפט זה מביע אליהו לראשונה היסוס בעמדתו. מי שאינו מכיר את אליהו ואת הרקע שקדם לסיפורנו (כמו האלמנה), שומע בדבריו אלו הבעת משאלה ברורה לכך שה' ייתן גשם על פני האדמה בהקדם.

סבלה של האלמנה הצרפית וההכרח שהוכרח אליהו להתחלק עמה בלחמה בדרך שאינה נעימה לו, הביאו את הנביא לראשונה לבטא בשפתיו עמדה חדשה. ואף על פי כן אין אליהו בשל לביטול שבועתו. דברים אלו "עד יום תתן" ה' גשם על פני האדמה" - הרי נאמרו בצמוד לגזרתו של אליהו על נס, שכל תכליתו לאפשר את קיומו של אליהו

בצרפת על רקע התמשכות הבצורת.

כאשר יבשילו התנאים לביטול גזרת הבצורת, עקב שינוי עמדתו של אליהו (וזאת לאחר האירוע הבא), עתיד הקב"ה להשתמש במילותיו של אליהו כאן, ולהטיל עליו את השליחות:

י"ח, א לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה.

כדבר אליהו לאלמנה:

י"ז, טז ... עד יום תתן [תת קרי] ה' גשם [18] על פני האדמה.

7. מבנה הפסקה ומשמעותו

כפי שראינו בראשיתו של עיון זה, בנויה הפסקה מבחינה עניינית משני חלקים בלתי שווים: צו ה' לאלהו בפסוקים ח-ט, וקיומו בפסוקים י-טז. [19] אולם מבחינת צורתה הספרותית בנויה פסקה זו כיחידה אחת בת תשעה פסוקים, אשר הפסוק המרכזי שבה, הפסוק החמישי (הוא פסוק יב) משמש בה כציר מרכזי, ושאר חלקיה בנויים בצמדי פסוקים, סביב הציר המרכזי במבנה כיאסטי מתפתח, כדלהלן:

צמד הפסוקים הראשון א (פסוקים ח-ט) מכיל את צו ה' לאלהו, ובו הבטחה לאפשרות קיומו בביתה של האלמנה הצרפית. לצמד זה מקביל צמד הפסוקים האחרון א1 (טו-טז) שבהם מתגלה כיצד התגשם דבר ה' הזה. **"ותאכל היא והוא וביתה ימים"** מקביל ל**"וישב שם הנה צייתי שם אשה אלמנה לכלכלך"**. החידוש בצמד הפסוקים האחרון הוא כי **"כד הקמח לא קלתה וצפחת השמן לא חסר"**, אולם אף על פי שדבר זה לא פורש בצו ה' שבראש הסיפור, הוא נעשה מכוחו: **"כדבר ה' אשר דבר ביד אליהו"**. נמצא, כי הפסקה פותחת במילים **"ויהי דבר ה' אליו"** ובפירוטו של דבר ה' הזה, ומסיימת בתיאור הנס המהווה פירוט של **"כדבר ה' אשר דבר ביד אליהו"**. [20]

צמד הפסוקים הבא, ב (י-יא), מקביל לצמד שמולו ב1 (פסוקים יג-יד). בשני צמדי הפסוקים הללו נושא אליהו את דבריו אל האלמנה, ודברו אליה כפול בשני המקומות. בצמד הראשון הוא מבקש ממנה שתי בקשות: בפסוק י הוא מבקש מעט מים - בקשה אפשרית שגם נענית בחיוב, ולעומת זאת בפסוק יא הוא מבקש פת לחם - בקשה בלתי אפשרית בנוסבות הקיימות. בצמד הפסוקים המקביל ב1 חוזר אליהו תחילה על בקשת הלחם שהייתה בפיו בראשונה, בפסוק יא: כנגד **"לקחי נא לי פת לחם בידך"**, הוא שב ומבקש עתה (פסוק יג): **"עשי לי משם עגה קטנה בראשנה והוצאת לי"**. בפסוק הבא בצמד השני ב1 (פסוק יד) מבטיח אליהו לאלמנה את נס כד הקמח וצפחת השמן, ובכך הופך את בקשתו ממנה (בקשתו בשני הצמדים המקבילים גם יחד) לבקשה שניתן לקיימה. את הבטחתו זו הוא מסיים בהזכרת הגשם, ודבר זה מקביל לבקשת המים שהייתה בפיו בראשית פגישתו עם האלמנה. שם, בצמד הפסוקים הראשון, פתח אליהו את דבריו לאלמנה במים וסיים בלחם, ואילו בצמד הפסוקים המקביל לו, פתח בלחם וסיים במים - בגשם. המים והלחם שבצמד הראשון - מידה של האלמנה נתבקשו. ואילו הללו שבצד המקביל, מיד ה' הם ניתנים: **"כי כה אמר ה'... כד הקמח לא תכלה... עד יום תתן [תת קרי] ה' גשם על פני האדמה"**.

בין שני חלקי הפסקה, המקבילים הקבלה כיאסטית, ניצב נאומה הנרגש של האלמנה, הנשבעת לאליהו כי מצבה נואש ועל כן לא תוכל להיענות לבקשתו. דיבורה זה הוא הדרמטי ביותר בסיפור, וגם המפתיע ביותר, שהרי אנו הקוראים לא ציפינו לנאום זה, וגם אליהו לא ציפה לכך. עד פסוק יא התרחשו הדברים למישרין, כפי שהיו צפויים להתרחש. בא נאומה של האלמנה והפך לפתע את הסדר הטוב. הוא העמיד את אליהו ואת עלילת הפסקה כולה בפני קונפליקט חמור. החלק בפסקה שבא לאחר נאומה (א-1ב1), נועד לפתור את הבעיה שנתגלתה בנאום זה. הפתרון איננו נסיגה מן התביעה הראשונה שנתבעה האלמנה, אלא אדרבה: חזרה על אותה תביעה, תוך הבטחה כי מה שאיננו ביד האלמנה לתתו - יינתן על ידי ה'. או אז, נענית האלמנה לתביעה, כפי שציפינו ממנה כבר מתחילת הפסקה, וה' מקיים את דבר אליהו ונותן את חלקו לנביא ולא אלמנה זו שלה הבטיח אליהו את הדבר.

מהו הדבר המעוצב במבנה זה שתיארנו כאן? התשובה פשוטה: עיקרה של פסקה זו מובלט ב'ציר המרכזי' שלה, בפסוק יב - נאום האלמנה. זהו שיאה הדרמטי של הפסקה והוא המפתח לכל ההתרחשות: כל מה שלפני נאום זה נועד 'להתנפץ' אל הנאום, ולהתברר כבלתי רלוונטי בעקבותיו. וכל מה שמסופר אחר הנאום, אינו אלא ניסיון להפוך את חלקה הראשון של הפסקה, זה שקדם לנאום האלמנה, לרלוונטי ואפשרי, למרות האמור בנאומה. [21] המבנה הכיאסטי סביב הציר המרכזי שהראינו כאן, מהווה עיצוב מבני אמנותי של דבר זה.

נמצא, כי עיקרה של הפסקה, אינו בתיאור הפתרון שנמצא לאליהו בעת הבצורת, פתרון שיאפשר לו לשבת במקום יישוב ולמצוא שם את מחייתו באין מפריע, אלא דווקא **בקושי הניכר שיש במציאת פתרון זה**. קושי זה בא לידי ביטוי חריף בנאום האלמנה, המצוי בדיוק במרכז הפסקה, והוא מרכז את כל תשומת לבו של הקורא. נאום זה הוא גם מוקד העלילה. אליהו נשלח אפוא לצרפת, לא על מנת ש'ישב בה בשלווה', אלא על מנת שישמע את דברה של האלמנה, ויאלץ להתמודד עם האתגר שדברה מציב למולו. בשערי צרפת מוצבת לפני אליהו השאלה, **האם יוכל ל'ישב בה בשלווה' לאחר נאום האלמנה, וכיצד יעשה זאת**. הכול כפי שנתבאר בפירוט בעיון זה.

[1]בטבלת ההשוואה ניכרים כמה הבדלים. נעמוד על שניים מתוכם:
א. מטרת ההליכה לנחל כרית היא "ונסתרת", ואילו מטרת ההליכה לצרפת היא "וישבת". דבר זה נובע מכך שהבעיה המיידית לאחר שבועתו של אליהו הייתה הצורך בניתוק מגע בינו לבין אחאב, כלומר: הסתרתו. רק כתוצאה מכך נוצרה הבעיה כיצד יתקיים אליהו במקום הסתרתו (בעיית הרעב עוד לא הייתה קיימת בשנה הראשונה של הבצורת). אולם לאחר שנה של בצורת הופכת הבעיה המרכזית להיות בעיית הרעב. עניין ההסתרות הוא משני, ונעשה מכוח האינרציה של השנה הראשונה. לפיכך השאלה הנידונה בצו ה' השני אינה היכן יסתתר אליהו, אלא היכן ישב במקום שיוכל להתקיים בו.
ב. בצו ה' השני חסר ציון האפשרות למצוא מי שתייה בצרפת. דבר זה נובע מכך שברור מאליו כי במקום יישוב ישנם מי שתייה, ואליהו ימצא את מימיו כמו שאר אנשי העיר. לעומת זאת צו ה' הראשון שולח את אליהו להתבודד במדבר ('קדמה'), ועל כן הוא חייב לקבוע את מושבו על יד מקור מים.

[2]א. חוסר השוויון הזה מתבלט עוד יותר, לנוכח העובדה שצו ה' בשתי הפסקאות הללו די דומים באורכם (וההבדל הקל שביניהם הוא ביחס הפוך לזה של תיאורי המעשים): בפסקה הראשונה שלושה פסוקים המכילים עשרים וחמש מילים, ואילו בפסקה השנייה שני פסוקים המכילים שמונה עשרה מילים.
ב. יש לשים לב כי בעוד ששני הפסוקים בפסקה הקודמת מתארים אורח חיים של שנה שלמה, שבעת הפסוקים המתארים את מעשי אליהו אצלנו מתרחשים כולם בשערי צרפת

ומתארים את מפגשו הראשון של אליהו עם האלמנה. הדבר נכון גם לגבי פסוקים טו-טז, שאף שנאמר בהם כי מה שגזר אליהו בשערי צרפת, התקיים במשך שנה שלמה, עיקרם בא לתאר מה אירע במפגש הראשון של אליהו עם האלמנה.

[3] כוונת הביטוי 'ציויתי לכלכלך' בשתי הפסקאות, אינה לכך שה' ציווה בפירוש. רד"ק בפסוק ד פירש שה' שם בלב העורבים להביא אוכל לאלהו, אולם לגבי האלמנה לא היה יכול לפרש אפילו כך, ועל כן ראה בביטוי זה רמז לנס שיתרחש בבית האלמנה, ראה דבריו המובאים בהמשך הסעיף להלן.

[4] לדעת מלבי"ם עצם פגישתו בבואו אל שער העיר עם אשה אלמנה המתכוננת לסעודה לימדה את אליהו שזאת האשה אותה הוא מחפש. לדעת רש"י, לעומת זאת, לא ידע אליהו שאכן מדובר באשה זו, ובבקשו ממנה "קחי נא לי מעט מים" הוא ערך לה מבחן מעין זה שעשה עבד אברהם בשעתו לרבקה.

[5] בדומה לכך פירש רלב"ג כי "ציויתי שם אשה אלמנה לכלכלך": "רוצה לומר על ידי מופת, כי לא היה לה דבר תכלכלהו בו..."

[6] לא הבאנו את דבריו בעיון הקודם משום ריחוקו של הסברו את פרטי מה שאירע בנחל כרית מן הפשט, והעדפנו את דברי הכלי יקר שנאמרו באותה מגמה, אך לדעתנו קרובים הם לפשט.

[7] בכמה מקומות במקרא מסופר על נדידה מחמת בצורת. לציון מיוחד ראוי נבואת עמוס על הבצורת (ד', ו-ח) ושם בפסוק ח: "ונעו שתיים שלש ערים אל עיר אחת לשתות מים ולא ישבעו".

[8] במשפט זה מוצע הסבר בדרך הדרש לבחירת 'צרפת אשר לצידון' כיעד להליכתו של אליהו: 'צרפת' - מלשון צריפה בייסורים; 'צידון' - מלשון צידה, מזון. הסבר זה, שלא כמו הסברו של בעל 'כלי יקר' לבחירת נחל 'כרית' למקום מסתור לאלהו, נראה ביאור על דרך הדרש.

[9] ראה רמב"ם הלכות תשובה פ"ד ה"ד.

[10] התלות המתמדת בנס יומימי המאפשר אכילה, מכונה בתורה 'עינוי' (דברים ח', טז): "המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך, למען ענתך ולמען נסתך...". על פסוק זה אמרו חז"ל (יומא עד ע"ב): "אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו". ואם כך הוא במו, שניתן בכמות הראויה לכל נפש, קל וחומר שמצבו של אליהו ייחשב לעינוי.

[11] לרש"י ולמלבי"ם תשובות אחרות לשאלה זו.

[12] בתיאור זה של אליהו מתבסס ר"מ אלשיך על המדרש (ויקרא רבה מרגליות ה, ח ומדרש תהלים סוף מזמור יט) המתאר את דרכם של הכותים המחזרים על הפתחים, הנוהגים לבקש את בקשותיהם בצורה הדרגתית. בתחילה הם מבקשים דבר פשוט, ומשנענים מבקשים הם יותר.

[13] זאת כדעת ר' עקיבא במחלוקתו עם בן פטורא (בבא מציעא סב ע"א): "שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים. אם שותין שניהם - מתים. ואם שותה אחד מהן - מגיע לישוב... בא ר' עקיבא ולימד: 'וחי אחיך עמך' (ויקרא כ"ה, לו) - חייך קודמים לחיי חבירך".

[14] אמנם בסוף סעיף 3 בעיון זה העלינו, כי תנאי המחיה שזומונו לאלהו בבית האלמנה היו קשים ביותר, ועמדו על סף הרעב. אף תלותו בנס המתחדש יום יום - יש בה צד של עינוי, ראה הערה 10. ואף על פי כן הובטח קיומו של אליהו כל אותה שנה על ידי אותו נס אשר הובטח בדבר ה' שקדם, מה שלא ניתן לשאר בני אדם. סעיף 3 וסעיף זה מתארים שני צדדים הפוכים של מטבע אחד - מטבע הנס שגזר אליהו. אורח החיים אשר נגזר מאותו נס, יש בו צדדים של סבל ושותפות, אך יש בו גם צדדים של פרישה מן הסבל ומוראות הרעב. לצדדים אלו, האחרונים, מוקדש סעיף זה.

[15] רד"ק שואל כן במקומו, אך תשובותיו קשות ביותר.

[16] הכוונה להבליט את זכותה ועל כן להקדימה, מסבירה את הפרדה בינה לבין 'ביתה' (- בנה?) בהזכרתו של אליהו בתוך: "היא והוא וביתה".

[17] דוגמה נוספת לכך ראינו בסעיף הקודם.

[18] השימוש במלה 'מטר' בדבר ה' (לעומת 'גשם' בדברי אליהו לאלמנה), נובע מלשונו של אליהו בשבועתו בתחילת פרק י"ז: "אם יהיה השנים האלה טל ומטר".

[19] חוסר הפרופורציה בין שני חלקים אלו (העומד ביחס כמעט הפוך לזה שבפסקה הקודמת) הביא אותנו לבחון את סיבת ההתארכות של החלק השני, הגדול, שבפסקה שלנו, ולהגיע מכך להגדרת הפסקה כמסגרת להמשך הוויכוח הנערך עם אליהו (סעיפים 2-3 לעיל).

[20] אמנם ברור שכוונת המילים האחרונות הללו, היא לדברו של אליהו בפסוק יד "כה אמר ה'... כד הקמח לא תכלה... " אולם, כפי שפירש רד"ק, דברו של אליהו בפסוק יד, הוא עצמו נובע מדבר ה' אליו בתחילת הפסקה.

[21] ואכן מן הבחינה הלשונית והעניינית מושפע החלק האחרון של הפסקה מלשונה של האלמנה בנאומה. דבר זה בא לידי ביטוי בכל פסוק ופסוק, כדלהלן:

דברי אליהו לאלמנה "אל תיראי" הם תגובה לדבריה "ואכלנהו ומתנו". אליהו מנחמה שאינה צריכה לחשוש שתמות . המשך דבריו אליה "באי עשי כדברך" חוזר לדבריה שלה "ובאתי ועשיתיהו לי ולבני". אליהו מחזק את האישה לעשות כפי שתכננה, אך לכך הוא מצרף את בקשתו :
 "אף עשי לי משם עגה קטנה", אף שזוהי חזרה על בקשתו הראשונה (בפסוק יא), החליף אליהו את הלשון "לקחי נא לי" שם, בלשון "עשי לי", ואת "פת לחם" שינה
 1. יג
 2.
 3. "לעגה קטנה". זאת עשה בעקבות דברי האלמנה שאמרה: "אם יש לי מעוג... ועשיתיהו."
 4. "ולך ולבנה תעשיבאחרנה", כנגד דבריה "ועשיתיהו לי ולבני".
 5. יד
 6. טו
 7. טז
 "ומעט שמן בצפחת".
 "ותלך ותעשה כדבר אליהו", ואילו דבר אליהו אליה היה "באי עשי כדברך", לשון 'עשה' החוזרת בפסקה חמש פעמים, מקורה בדבר האלמנה "ובאתי ועשיתיהו".
 "כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תסר" כדבר ה' ביד אליהו, אולם דברו של אליהו, מקורו כאמור, בנאום האלמנה שהזכירה שני כלים אלו ומה שיש בהם.

יש להעיר, כי כל הלשונות הללו שצוינו כאן: השורשים 'בו'א' 'עש'י' והשמות 'בן' 'מעוג-עוגה' 'כד' 'קמח' 'צפחת' 'שמן', אינם מצויים כלל בחלקה הראשון של הפסקה, זה שלפני נאום האלמנה.

רק השם 'דבר' מופיע בפסוק הראשון "ויהי דבר ה'", ועוד ארבע פעמים בחלקה האחרון של הפסקה בהקשרים שונים. ואכן, נראה כי מלה זו - 'דבר' - שאיננה מצויה בנאום האלמנה, היא המילה המנחה המקשרת את שני חלקי הפסקה, זה שלפני הנאום וזה שאחריו.